

TBMM İçtüzüğü'nün 63'üncü Maddesi Bağlamında Usul Görüşmelerinde Kapsam ve Yöntem Sorunu

Engin Kaya*

Giriş

Parlamentolar, yasama işlevini yerine getirirken belirli usul kuralları koymak ve bu kurallara göre hareket etmek zorundadırlar. Bu durum hem günümüz parlamentoları hem de tarihin çeşitli dönemlerinde değişik biçimde oluşmuş parlamentolar için geçerlidir. Parlamentonun, yasama işlevini etkin ve dengeli bir biçimde yerine getirerek, siyasal ve toplumsal ihtiyaçları mümkün olduğu kadar yerine getirmesinde ve devlet sisteminde istikrarın sağlanmasında en önemli etken, usul kurallarıdır. Bu bağlamda, yasama işlevinin yerine getirilmesinde rol oynayan en önemli etken, hiç şüphesiz ki usule ilişkin düzenlemelerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) karar alma sürecinde önemli bir yere sahip olan usul kuralları, özel önem atfedilerek anayasada yer verilenlerden çok azı dışında, esas olarak içtüzükte düzenlenmektedir.

Bununla birlikte parlamentoda görüşülen her konuya ilişkin içtüzüklerde ayrıntılı bir düzenleme getirilmesi düşünülemez. Bu açıdan TBMM İçtüzüğü,

---

* Yasama Uzmanı, TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı.

Anayasa'nın ayrıntılı olarak düzenlemediği, içtüzükte var olan kuralın da uygulama bakımından yeterince açık olmadığı (*hüküm içi boşluk*) durumlar için yöntemsel bağımsızlık gereği olarak izlenecek yolun parlamentonun kendisi tarafından belirlenmesine yönelik “*usul hakkında konuşma*” adı altında genel bir kurala yer vermiştir.

TBMM'nin kuruluşundan itibaren içtüzüklerde düzenleme alanı bulan bu kurumla, Genel Kurul (GK) çalışmalarında tutarlı olunması ve yapılan çalışmalarda yeknesaklığın sağlanması amaçlanmaktadır.

Uygulamada içtüzüğün birçok alanında olduğu gibi bu kurumun uygulamasında da sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların değerlendirilmesi ve bunlara dair öneriler getirilmesi amacı çerçevesinde bu çalışmada, İçtüzüğün 63'üncü maddesi bağlamında usul görüşmesinin kapsamı ve yöntemi ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışmada sadece 5/3/1973 tarihli ve 584 Karar numaralı TBMM İçtüzüğü'nün ilgili hükmü çerçevesinde inceleme yapılacak olup uygulamalar da dâhil olmak üzere konu, ayrıca tarihsel gelişim süreci açısından değerlendirilmeyecektir.

1. Kavram

Usul görüşmeleri ile ilgili ilk düzenleme 2 Mayıs 1927 tarihli TBMM Dahili Nizamname'sinde yer almıştır. Bu düzenlemenin yapılmasından itibaren tüm içtüzüklerde yer alan “*usul hakkında konuşma*”, “*usul görüşmesi*” ya da genel kullanımıyla “*usul tartışması*” yürürlükte olan içtüzüğün 63'üncü maddesinde düzenlenmiştir.¹ Bu hüküm GK ve komisyon çalışmalarında;² görüşmeye yer olup olmaması, Başkanı gündeme veya TBMM'nin çalışma usulle-

¹ İçtüzükte bu kurum açısından tercih edilen isim, “usul hakkında konuşma”dır. Tutanaklar incelendiğinde de farklı genellikle “usul hakkında görüşmeler” başlığının kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada tercih edilen terim, “usul görüşmesi” olacaktır.

² İçtüzüğün 63'üncü maddesinde, usul görüşmesi kurumunun komisyonlarda da uygulanacağına dair bir açıklık bulunmamaktadır. Ancak genel kurul çalışma usullerinin, komisyonlarda da uygulama alanı bulacağı yönündeki genel kural gereği, komisyonlarda da usul görüşmesi kurumu uygulama alanı bulmaktadır. Örnek için bkz. TBMMTD, 14.08.1997, D. 20, YY. 2, B. 135. Tutanağa ekli 376 Sıra Sayılı Komisyon Raporu, s. 34 vd.; TBMMTD, 19.04.2010, D. 23, YY. 4, B. 88. Tutanağa ekli 497 Sıra Sayılı Komisyon Raporu, s. 25.

rine davet, bir konuyu öne alma veya geriye bırakma şeklinde örneklendirilen usule ait konularla, genellikle uygulanacak içtüzük hükmünde açıklık bulunmaması veya Başkanlığın görüşülmekte olan bir işle ilgili içtüzüğü yorumlama şekline itirazların meydana gelmesi durumunda yapılmaktadır. Temel amaç, yapılması gerekli olan uygulamaya ulaşılması, GK'nin benzer konularda sonraki çalışmalarına örnek teşkil etmesi ve uygulamada yeknesaklığın sağlanmasıdır. Bunun yanında bir konunun öne alınması veya geriye bırakılması hususu da bu madde kapsamında görüşülmektedir. Yapılacak işlemin bir usul işlemi olması nedeniyle bunun için esasına girilmeden önce yapılması, eğer bir sorun varsa halledilmesi gereklidir. Bu nedenle maddede de ifade edildiği gibi usule ait konular diğer işlerden önce görüşülür.

Bu çerçevede yapılan görüşme ile benzer bir sorunla tekrar karşılaşılması durumunda aynı usulün izlenmesi için meclisin kendisini bağlayıcı karar alması sağlanmaktadır. Ancak bazen yapılan görüşmeler neticesinde tam bir mutabakata varılamamakta ve ileride yapılacak uygulamalar bakımından bağlayıcı olmamak şartıyla sadece ilgili duruma ilişkin kararlar alındığı da görülmektedir. Bu nedenle usul görüşmeleri ile daha çok somut olarak ortaya çıkan sorunu çözmeye yönelik kararlar alınmaktadır.

Hangi durumlarda usul görüşmesi yapılabileceği tartışmalıdır. Ancak uygulamaya bakılarak yanıt vermek gerekirse aşağıdaki ana başlıkları sıralamak olanaklıdır:

- Başkanın, tereddüt ettiği bir konuyla ilgili olarak yapacağı uygulamaya dayanak sağlamak üzere meclisin genel eğiliminin belirlenmesi,³
- Yanlışlıkların ya da eksikliklerin düzeltilmesi,⁴
- Başkanın anayasayı veya içtüzüğü yanlış yorumladığı/uyguladığı savı,⁵

---

³ Örnek için bkz. MMTD, 3.2.1977, D. 15, C. 23, B. 41, s. 448-458; MMTD, 18.5.1976, D. 15, C. 19, B. 102, s. 541-546.

⁴ İchtüzüğün 13'üncü maddesi bu konuya örnek olarak verilebilir. Maddeye göre genel kuruldaki oylama veya seçimlerde önemli bir yanlışlık olduğunun iddia edilmesi durumunda başkanın usul görüşmesi açabileceği hükme bağlanmıştır. Örnek için bkz. TBMMTD, 24.11.2010, D. 23, C. 82, YY.5, B. 20, s. 381-385.

⁵ Örnek için bkz. MMTD, 26.2.1977, D. 15, C. 25, B. 56, s. 512; TBMMTD, 16.01.1986, D. 17., YY. 3, B. 61, s. 415-428.

- Başkanın taraflı davranması,
- Görüş ayrılıklarının giderilmesi,⁶
- İçtüzükte ya da Anayasa’da yer alan bir kuralın uygulamasına açıklık getirilmesi.⁷

Netice olarak usul görüşmeleri sonucunda, oylama yapılarak veya yapılmayarak içtüzüğün uygulanması ile ilgili bir karara varılmaktadır.

Meclis Başkanı, parlamentonun karar alma sürecinde en etkili olan isimdir. GK’yi yöneten Başkanın, yasama sürecinin sağlıklı bir biçimde işlemesinde, parlamentonun verimli ve etkin bir biçimde çalışmasında GK’yi tarafsız bir biçimde yönetmesi son derece önemlidir. Parlamentonun çalışma düzeni bakımından da GK’yi yöneten Başkanın uygulamalarının hukuka uygun ve tutarlı olması gerekmektedir. Meclis Başkanının, GK’yi yönetirken yapmış olduğu uygulamalar, GK’deki yerleşik isimlendirmeyeyle, “*Başkanlığın/Başkanının tutumu*”⁸ kavramı içerisinde değerlendirilebilir.

İçtüzüğün 63’üncü maddesi, anayasada çerçevesi çizilmiş olan içtüzük hükümleri ile içtüzüğün, görüşülen işte uygulanması gereken kuralının nasıl uygulanacağı hususunda Başkanın tereddüde düşmesi ya da uygulanması gerekli olan kuralı Başkanın hatalı uyguladığı veya tutumunun yanlış olduğu yönünde itirazların olması durumunda ilgili kuralın nasıl uygulanacağına dair GK’nin kendi yöntemini belirlemesini düzenlemektedir. Bununla birlikte 63’üncü maddede Başkanın tutumu ile ilgili hususların dışında usul ile ilgili diğer bazı konulara da yer verilmektedir.

Aşağıda usul görüşmelerinde kapsam ve yöntem konuları ele alınacaktır.

2. Kapsam

Bu başlık altında, usul görüşmesi açılacak konular ve usul görüşmesi talebi konusundaki şekil şartları “usul görüşmesinin kapsamını” belirleme amacı çerçevesinde inceleme konusu yapılacaktır.

---

⁶ Örnek için bkz. MMTD, 29.12.1976, D. 15, C. 22, B. 25, s. 401-408

⁷ Örnek için bkz. TBMMTD, 27.04.2007, D. 22., YY. 5, B. 96, s. 57-63

⁸ Örnekler için bkz. Dipnot 9.

2.1. Görüşme Açılabilir Konular

İçtüzüğün 63'üncü maddesinde usul görüşmesinin kapsamına dair yol gösterici bir şekilde örneklendirme yapılmış ve sonunda “...gibi usule ait konular...” ifadesiyle GK çalışmalarındaki usule ilişkin bütün konular sınırlandırmaya tabi tutulmaksızın bu görüşmenin kapsamına dâhil edilmiştir.

İçtüzük koyucunun önem verdiği örnekler takip edilerek açıklanacak olursa 63'üncü madde uyarınca hakkında usul görüşmesi açılabilir temel konuları aşağıdaki şekilde belirleyebiliriz:

1. Görüşmeye yer olup olmaması,
2. Başkan gündeme veya TBMM'nin çalışma usullerine uymaya davet,
3. Bir konuyu öne alma veya geriye bırakma,
4. Yukarıda sayılanlar dışında kalan diğer usule ait konular.

Her ne kadar yukarıda verilen başlıklara göre usul görüşmesi yapılacak konular açık ve anlaşılır gibi olsa da yapılan usul görüşmeleri incelendiğinde konu başlıklarının kesin çizgilerle birbirinden ayıramayacağı anlaşılmaktadır. Nitekim bu zorluktan dolayı birleşimi/oturumu yöneten Başkanın/başkanvekilinin tereddüt üzerine doğrudan açtığı usul görüşmeleri hariç, usul görüşmelerinin neredeyse tamamı “başkanın tutumu” hakkında yapılmaktadır.⁹

Aşağıda usul görüşmesi açılabilir konular ele alınacaktır.

2.1.1. Görüşmeye Yer Olup Olmaması

Meclis Başkanlığı tarafından hazırlanarak ilan edilen gündemdeki konuların görüşmelerine dair bazen tereddütler meydana gelmektedir. Bu durumda GK'nin bu konu hakkında çalışma yöntemini belirlemesi gerekmektedir. Bu yöndeki bir görüşmede anayasaya veya içtüzüğe ya da her ikisine birden aykırı olduğu iddia edilerek gündemde belirtilen konunun görüşülüp görüşülme-yeceği tartışma konusu yapılmaktadır. Bu iddiaların ileri sürülme durumları aşağıda örneklendirilerek ele alınmaktadır:

---

⁹ Örnekler için bkz. TBMMTD, 03.02.2011, D. 23, C. 91, YY. 5, B. 58, s. 858, 860.; TBMMTD, 08.02.2011, D. 23, C. 92, YY. 5, B. 61, s. 268, 270, 271.; TBMMTD, 10.02.2011, D. 23, C. 92, YY. 5, B. 63, s. 679-684.; TBMMTD, 17.02.2011, D. 23, C. 93, YY. 5, B. 68, s. 646-650.

Anayasaya aykırılık durumunda, anayasada belirtilen hükümlere aykırı olarak GK'de işlem yapılmaya çalışılmaktadır. Buna göre anayasa hükmüne rağmen yapılmaması gereken bir yasama veya denetim işlemi, Başkanlık tarafından yapılmaya çalışılmakta, usul görüşmesi açılması suretiyle yapılan itirazlarla GK'nin yanlış bir işlem yaparak Anayasaya aykırı karar almasının önüne geçilmek istenmektedir. Örneğin, Anayasanın 7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunla mülga olunan geçici 15'inci maddesinde 12 Eylül 1980 tarihinden ilk genel seçimler sonucu toplanacak TBMM'nin Başkanlık Divanı oluşuncaya kadar geçen sürede kurulmuş olan hükümet her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiasında bulunulamayacağı hüküm altına alınmıştır.¹⁰ Söz konusu dönemde, Maliye Bakanlığı görevinde bulunan Adnan Başer Kafaoglu hakkında Anayasa'nın 100'üncü maddesi uyarınca Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önerge verilmiştir. Bu önergenin görüşmeleri sırasında geçici 15'inci madde hükmüne rağmen ilgili Bakan hakkında Meclis soruşturması açılmayacağı ve bunun Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Bu iddia üzerine usul görüşmesi yapılmıştır.¹¹ Benzer şekilde 11. Cumhurbaşkanı seçimi için TBMM'de yapılacak oylamada, 5678 sayılı Kanun'la değiştirilmeden önce Anayasanın

---

¹⁰ Maddenin değişiklik yapılmadan önceki hali;

GEÇİCİ MADDE 15- 12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Millî Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümet, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufta bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

Bu dönem içinde çıkarılan kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ile 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun uyarınca alınan karar ve tasarrufların Anayasaya aykırılığı iddia edilemez.

¹¹ TBMMTD, 16.01.1986, D. 17, C. 24, YY. 3, B. 61, s. 415-428.

TBMM'nin toplantı ve karar yeter sayısını düzenleyen 96'ncı maddesi¹² ile Cumhurbaşkanının seçimini düzenleyen 102'nci maddesinde¹³ öngörölmüş olan üye tamsayılarından hangisinin uygulanacağı sorunu ortaya çıkmış, 102'nci maddede öngörölen üye tamsayısının uygulanacağı ve bunun için de üçte iki çoğunluk ile toplanılması gerektiği, bunun tespit edilebilmesi için ise Başkanlığın öncelikle yoklama yapması gerektiği, bunu müteakiben seçim işlemine geçilebileceği ifade edilmiştir. Aksi yönde yapılacak bir uygulamanın anayasanın konuya ilişkin amir hükmüne aykırı olacağı ve görüşmelerin yapılamayacağı yönündeki görüş üzerine usul görüşmesi yapılmıştır.¹⁴

---

¹² Maddenin değişiklik yapılmadan önceki hali;

MADDE 96- Anayasada, başkaca bir hüküm yoksa, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.

Bakanlar Kurulu üyeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin katılmadıkları oturumlarında, kendileri yerine oy kullanmak üzere bir bakana yetki verebilirler. Ancak bir bakan kendi oyu ile birlikte en çok iki oy kullanabilir.

¹³ Maddenin değişiklik yapılmadan önceki hali;

MADDE 102- Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağrılır.

Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçimin başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. Bu sürenin ilk on günü içinde adayların Meclis Başkanlık Divanına bildirilmesi ve kalan yirmi gün içinde de seçimin tamamlanması gerekir.

En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir.

Seçilen yeni Cumhurbaşkanı göreve başlayınca kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

¹⁴ TBMMTD, 27.04.2007, D. 22, C. 155, YY. 5, B. 96, s. 57-63.

İçtüzüğe aykırılık durumunda, görüşmeleri yürütmekle görevli Başkanlığın, istisnai durumlar hariç yapılacak her işlem için belirlediği bir usul bulunmaktadır. Bu usul genel olarak İçtüzükte kurala bağlanmıştır. Bununla birlikte İçtüzükte belirlenmiş usul/kural bazı durumlar için yeterli olmamaktadır. Bu gibi durumlarda, Başkanlığın GK'yi yönlendirecek bir usul belirlemesi gerekmektedir. Ancak belirlenen usulün İçtüzük hükmünü ihlal ettiği, yeni ve farklı bir hüküm ihdas ettiği savıyla uygulanamayacağı ve yanlış uygulamanın teamül haline gelmesinin önüne geçilmek istendiği gerekçeleriyle yanlış uygulamaya mahal vermemeye çalışılmaktadır. Örneğin; içtüzüğün hükûmetin temsilini düzenleyen 62'nci maddesinde her görüşmenin başından sonuna kadar hükûmet adına bir temsilcinin hazır bulunması gerektiği ve eğer temsilci hazır değilse o konudaki görüşmenin bir defaya mahsus olarak erteleneceği düzenlenmiştir. Benzer şekilde 78'inci maddede hükûmetin herhangi bir sebeple çekilmesi halinde kanun tasarı ve tekliflerinin görüşmelerinin yeni hükûmet güvenoyu alıncaya kadar ertelenmesi hükme bağlanmıştır. Söz konusu maddelerde parlamenter denetim kapsamında yer alan Meclis Araştırması önergelerinin görüşmelerine dair açık bir düzenleme yer almamaktadır. 1974 yılında müstafi bir hükûmet zamanında verilen meclis araştırması önergesinin görüşmeleri sırasında Başkanlığın konuya ilişkin görüşü, "*görüşmenin yapılacağı ilk birleşimde hükûmetin bulunmaması durumunda görüşmenin 62'nci madde kapsamında bir sefere mahsus olarak sonraki birleşime ertelenmesi, sonraki birleşimde ise konuya ilişkin İçtüzükte denetim konularının ertelenmesine dair bir hükmün bulunmaması nedeniyle hükûmetin yokluğunda görüşmelerin devam etmesi*" yönünde olmuştur. Başkanlığın tutumuna dair yapılan usule ilişkin itirazlarda, hükûmetin her görüşmenin başından sonuna kadar var olması gerektiği, içtüzüğün 78'inci maddesinin sadece tasarı ve teklifler için değil, parlamentonun tüm faaliyetleri için geçerli olduğu ifade edilerek Başkanlığın önergenin görüşmelerini ertelemesi, hükûmet yerini alana kadar görüşmelerin yapılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁵

Yukarıda verilen örneklerde de görüleceği üzere gündem maddesinin görüşülmesine yer olup olmadığına ilişkin itirazlar neticesi yapılan görüşmeler,

---

¹⁵ MMTD, 16.01.1974, D. 4. (D. 15), C. 1, YY. 1, B. 30, s. 177-181.

genel olarak anayasa veya içtüzükte bulunan hüküm gereğince sırası gelen gündem maddesinin görüşülemeyeceğine dair itirazlar neticesinde yapılmaktadır.

Konunun görüşülmesine yer olmadığı itirazı, konu hakkında Başkanlığın belirlediği usulü uygulamanın yanlış olduğu kanaatiyle yapılmaktadır. Bu nedenle ileride teamül haline gelebilecek bir örneğe yer verilmemesi, mevcut uygulama ile ileride yapılacak uygulamalara dayanak teşkil edilmemesi için usule ilişkin itirazda bulunulmaktadır.¹⁶

Yapılan görüşmelerin çoğunluğunda, milletvekillerinin iddiası, ilgili konunun görüşülmesine yer olmadığı şeklinde olmaktadır. Fakat Başkanlığın da gündem maddesinin görüşülemeyeceği kanaatini taşıdığı veya tereddüde düştüğü durumlar söz konusu olabilmektedir. Bu yönde bir görüşe sahip olan Başkan, tutumunun yerindeliliğini tespit etmek veya konuyu açıklığa kavuşturmak amacıyla usul görüşmesi açabilmektedir.

Yapılan görüşmelerin çoğunluğunda Başkanlığın tutumunun onaylandığı veya buna muhalif bir durumun meydana gelmesi durumunda Başkanın oylamaya başvurmadan tutumunun yerinde olduğundan bahisle bunda ısrarcı olduğu görülmektedir. Bazı istisnai durumlarda ise başkanlık, konu hakkında bir görüş bildirmemekte ve GK'de tartışılan görüşlerden ağırlıklı olan doğrultusunda işlem yapılmaktadır.¹⁷

2.1.2. Başkanın Gündeme veya TBMM'nin Çalışma Usullerine Uymaya Davet

Başkanın görüşmeleri yönetirken mutlak olan çalışma usullerine aykırı bir usul tatbik etmesi veya gündemde yer alan bir işin görüşmeleri devam ederken başka bir işin görüşmelerine geçmek istemesi durumunda, Başkanın gündemi takip etmesi veya çalışma usulüne uygun davranması konusunda itiraz edilebilmekte ve Başkanın bu tutumunun yerinde olup olmadığı hususunda görüşme yapılması istenebilmektedir.

Başkanın meclisin çalışma usullerine riayet etmediği yönündeki itirazlar, GK çalışmalarına dair çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Nitekim Başkan her

---

¹⁶ TBMMTD, 14.04.2010, D.23, C. 66, YY. 4, B. 86, s. 618.

¹⁷ TBMMTD, 14.04.2010, D.23, C. 66, YY. 4, B. 86, s. 613-620.

yaptığı/yapacağı işlemde çalışma usulüne uygun hareket etmekle yükümlüdür. Bu nedenle birleşimin açılmasından kapanmasına kadar geçen sürede içtüzükte yazılı olan usulün aksine bir işlem tesis edilmesi genellikle şekle ait hususları kapsamakta ise de bazı durumlarda bu şekil eksikliği esası etkileyebilmektedir.¹⁸ Bu nedenlerle Başkanın gündeme veya çalışma usullerine uymaya davet edilmesi konusu öncelikle müzakere edilmektedir.

2.1.3. Bir Konuyu Öne Alma veya Geriye Bırakma

İçtüzükte bir konunun öne alınması veya geriye bırakılması yani gündemdeki işlerin sırasının değiştirilmesi hususu 49, 52 ve 63'üncü maddelerde olmak üzere üç farklı yerde düzenlenmiştir.

İçtüzüğün 49'uncu maddesinde, GK gündeminin 8 kısımdan oluşacağı belirtilmiştir.¹⁹ Gündemin kısımlarında yer alan işlerin görüşülme sırası Başkanlıkça işleme alınış tarihlerine göre tespit edilmektedir (m. 49/4). Buna göre gündemin kısımları İçtüzükte belirlenmekte, gündemdeki her kısmın altında yer alan konuların/işlerin görüşülme sırası ise Başkanlıkça işleme alınış tarihlerine göre sıralanmaktadır. Konuların görüşülmesi için aksine bir karar alınmadıkça bütün işler gündeme giriş sırasına göre görüşülmektedir.

Başkanlıkça lüzum görülen hallerde gündemin sekizinci kısmında yer alan kanun tasarısı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işlerin görüşme sırasının değiştirilmesi İçtüzüğün 49'uncu maddesinin beş ve altıncı fıkraları

¹⁸ İçtüzüğün 13'üncü maddesinin ikinci fıkrası bu konuya örnek olarak verilebilir. Fıkraya göre genel kuruldaki oylama veya seçimlerde önemli bir yanlışlık olduğunun iddia edilmesi durumunda başkanın usul görüşmesi açabileceği hükme bağlanmıştır. Örnek için bkz. TBMMTD, 24.11.2010, D. 23, C. 82, YY.5, B. 20, s. 381-385.

¹⁹ Gündemin kısımları 49'uncu maddede aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Başkanlığın Genel Kurula sunuşları.
2. Özel gündemde yer alacak işler.
3. Seçim.
4. Oylaması yapılacak işler.
5. Meclis soruşturması raporları.
6. Genel görüşme ve Meclis araştırması yapılmasına dair öngörüşmeler.
7. Sözlü sorular.
8. Kanun tasarısı ve teklifleri ile komisyonlardan gelen diğer işler.

kapsamında Danışma Kurulunca GK'ye önerilebilir. Önerinin GK tarafından kabul edilmesiyle bu kısımdaki sıralama değişebilir (m. 49/5-6). Bu durumda ilgili konunun öncelikle görüşülmesi söz konusu olmaktadır.

İçtüzüğün 52'nci maddesine göre GK'ye sevk edilen bir komisyon raporu veya herhangi bir metin aksine karar alınmadıkça dağıtım tarihinden itibaren kırk sekiz saat geçmeden görüşülemez. Maddenin ikinci fıkrasında, bu işlerin öngörülen süre tamamlanmadan görüşülebilmesi (*ivedilikle görüşme*) esas komisyon veya hükûmetten gerekçeli bir talep gelmesi ve GK'nin bu talebi kabul etmesi durumunda mümkündür.

Gündemin kısımları içerisindeki konuların sırasının değiştirilmesine dair özel hükümler İçtüzüğün yukarıda anlatılan 49 ve 52'nci maddelerinde düzenlenmiştir. Gündemde yer alan konuların sıralarının değiştirilmesine yönelik genel hüküm ise 63'üncü maddede yer almaktadır.

İçtüzüğün 63'üncü maddesinde “bir konuyu öne alma veya geriye bırakma gibi usule ait” konuların diğer işlerden önce görüşüleceği hükme bağlanmıştır. Maddenin buradaki fonksiyonu bize göre rutin bir sıra değişikliği değildir. Burada görüşmelerine başlanacak/başlanılan konunun görüşülmesine engel usule ilişkin bir durumun mevcut olması veya öncelikle görüşülmesini gerektirecek bir durumun varlığı gerekir. Bu hükümlerle, gündemde yer alan konuların sıralanmasına özel önem atfeden içtüzük koyucu, parlamentonun çalışmalarını yerine getirirken gerekli özeni göstermesi ve olası bir usule ilişkin hatanın işin esasını zedelememesi bakımından her milletvekiline önemli bir görev yüklemiş bulunmaktadır. Nitekim sadece Danışma Kurulu'na, hükûmette veya esas komisyona değil, ilgili hükümlerle tüm parlamenterlere genel bir yetki verilmiş bulunmaktadır. Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta da 49 ve 52'nci maddelerde düzenlenen öne alma ve geriye bırakmaya dair hususların gündemin sekizinci kısmına ilişkin olmasıdır. 63'üncü madde ise usul yönünden gündemin ve parlamento çalışmalarının tamamını kapsayan düzenlemeyi içermektedir. Aksi takdirde İçtüzük koyucu aynı hükmün birden fazla maddede tekrar etmesiyle ayrı ayrı her ilgiliyi aynı konuda yetkili kılmış olacaktır ki o zaman, “*İçtüzük koyucu abesle iştigal etmez*” kuralına aykırı bir durum ortaya çıkacaktır. Maddeye göre görüşmesi yapılacak konular arasında usul yönünden bir öncelik söz konusu olmalı ve Başkanlığın belirlediği usul, Anayasa, İçtüzük veya genel hukuk kurallarına aykırılık teşkil etmelidir. Söz

konusu durum meydana geldiğinde 63'üncü madde kapsamında istemde bulunulmakta ve bu durumun aydınlatılması için usul görüşmesi açılmaktadır.

Bir konunun öne alınması ya da geriye bırakılması yönündeki bir talep karşısında oturumu yöneten başkanın istemde bulunan milletvekilinin istem gerekçesini dinledikten sonra, istemi yerinde bulması halinde, usul görüşmesi açması uygun olacaktır. Açılan usul görüşmesi neticesinde, öne sürülen sebeplerin doğruluğu kabul edilecek olursa GK'nin kararı ile görüşülmesi gerekli olan iş ertelenebilir veya öne alınabilir.

Örneğin; 1998 yılında aynı konuda Başbakan ve bir bakan hakkında verilen gensoru önergelerinin oylamaları sırasında Başkanlık; oylama usulü olarak önce bakan ardından Başbakan için oylama yapılacağını ifade ederek “*Başbakan A. Mesut Yılmaz hakkındaki güvensizlik önergesinin oylaması sonucunda, güvensizlik oyları üye tamsayısının salt çoğunluğunu; yani, 276'yı bulduğu takdirde, Bakanlar Kurulu düşürülmüş olacaktır; ancak, bilindiği gibi, böyle durumda, yeni Bakanlar Kurulunun oluşumuna kadar bu Bakanlar Kurulu görevine devam edecektir. Devlet Bakanı Güneş Taner hakkındaki güvensizlik önergesi kabul edildiği takdirde ise, Bakanlıktan düşürülmüş olacak ve görevine devam edemeyecektir. Bu nedenlerle, herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için, güvensizlik önergelerindeki istemler de dikkate alınarak, Devlet Bakanı Güneş Taner ile Başbakan A. Mesut Yılmaz haklarındaki güvensizlik önergelerinin oylamaları ayrı ayrı yapılacaktır. Bu nedenlerle, önce, Devlet Bakanı Güneş Taner hakkındaki güvensizlik önergesinin oylamasını yapacağız.*” ifadeleriyle bu durumu gerekçelendirmiştir.²⁰ Ancak yapılacak uygulamaya İçel Milletvekili Turhan Güven tarafından “*Sayın Başbakan hakkındaki gensoru oylandığı takdirde ..., Hükümet, elbette, daha sonra göreve devam eder; ama, Hükümet düştüğü için, Sayın Taner de birlikte düşmüş olur. Bu bakımdan, evvela Sayın Başbakan hakkındaki oylamayı yaparsanız, daha uygun olur.*” ifadesiyle usule ilişkin hata yapıldığı yönünde itiraz edilmiştir.²¹

Yukarıdaki örnekte usule ilişkin itirazda bulunulmakta, oturumu yöneten Başkanın ısrar edilmesi durumunda usul görüşmesi açabileceğini ifade etmesine rağmen, bu yönde bir ısrar gelmediğinden usul görüşmesi açılmamıştır.

²⁰ TBMMTD, 25.11.1998, D. 20, C. 66, YY. 4, B. 24, s. 277.

²¹ TBMMTD, 25.11.1998, D. 20, C. 66, YY. 4, B. 24, s. 277-278.

Ancak Başkan örnekte olduğu gibi, GK’de bu yönde bir ısrarın mevcut olması durumunda dahi, usule ilişkin yönden muallakta bir durumun söz konusu olduğu bu gibi durumlarda GK’nin kendi yöntemini belirlemesini sağlayacak şekilde usul görüşmesi açarak bu mekanizmayı işletmesi uygun olurdu.

2.1.4. Usule İlişkin Diğer Konular

İçtüzüğün 63’üncü maddesi incelendiğinde usul görüşmesi açılabilir konuların tahdidi olarak düzenlenmediği ve açıklayıcı olduğu görülmektedir. Bu husus “*gibi usule ait konular*” ifadesinden anlaşılmaktadır. Bu ifadeyle usul konusunun nasıl değerlendirileceğine dair istemde bulunacaklara ve uygulayıcı olarak oturumu yöneten başkanlara yol gösterme amacı güdülmektedir.

Maddede usul görüşmesine dair bir tanım vermek yerine, hangi hususların usul görüşmesi olabileceği örnek kabilinden ifade edilerek, bunlara benzer diğer usule ilişkin konularda da usul görüşmesi açılabilir ortaya konulmaktadır. Bu durum ise belirtilen örnek konulardan olmasa bile benzerlik taşıyan konuların madde kapsamında değerlendirilmesini ve GK çalışmalarının usule ilişkin nedenlerle sekteye uğramasını engellemektedir.

GK’deki uygulamalara bakıldığında da usul görüşmelerine dair hükmün yukarıda ifade paralelinde kabul edildiği görülmektedir. Bu bakımdan görüşmeler “*başkanlığın tutumu*” kapsamında, fakat meydana gelen usule ilişkin tıkanıklığın çözümüne yönelik olarak ilgili konu etrafında yapılmakta ve görüşmelerin herhangi bir başlık altında toplanması gayreti güdülmemektedir.

Diğer yandan her ne kadar yukarıda bahsedildiği gibi usul görüşmelerini belli başlıklar altında sınırlamak söz konusu olmasa da diğer usule ilişkin konulara ilişkin en yaygın uygulamayı Danışma Kurulu önerilerine ilişkin GK’de yapılan görüşmeler teşkil etmektedir. İçtüzüğün 19’uncu maddesine göre Danışma Kurulu’nun yaptığı öneriler ile Danışma Kurulu’nda oybirliği sağlanmadığı durumlarda Meclis Başkanı’nın veya siyasi parti gruplarının ayrı ayrı GK’ye getirecekleri önerilerin görüşmeleri de 63’üncü maddeye göre yapılmaktadır.²²

---

²² Başkanın, Danışma Kurulu önerileri hakkındaki görüşmeyi 63’üncü maddeye göre

2.2. Görüşme Talebinde Şekil Şartları

Usul görüşmesi talebinde belli şekil şartları söz konusudur. Bu bağlamda, talepte bulunabilecek aktörler, talebin hangi şekil içerisinde yapılacağı, talebin hangi süre içerisinde yapılabileceği ve talebin amacını ortaya koymak için öngörülen söz hakkı ve sırası konuları ele alınmalıdır.

2.2.1. Talepte Bulunabilecekler

İçtüzüğün 63'üncü maddesinde, istem halinde lehte ve aleyhte en çok ikişer kişiye söz verilebileceği düzenlenmektedir. Bu düzenlemeye göre usul görüşmesi açılması için her milletvekili istemde bulunabilir. Yani istem sahibinin milletvekili sıfatı haricinde hükûmet, parlamento veya mensubu olduğu parti bakımından bir ayrıcalığı bulunmamaktadır. Bu kişilerin istemleri de söz talebi sırasına göre yerine getirilecektir.²³

Bununla birlikte uygulamaya bakıldığında, usul görüşmesi açılmasına yönelik istemlerin oturumu yöneten başkanlar tarafından bazı kriterlere tabi tutulduğu ve istemde bulunan milletvekilinin mensubu olduğu partinin ve bu partideki konumunun başkanların tutumunu etkilediği söylenebilir.²⁴ Özellikle hükûmette yer alan bir siyasi parti grup başkanvekili ya da ana muhalefet partisi grup başkanvekilinin istemlerinin başkan tarafından yerine getirildiği görülmektedir.

Örneğin, 22'nci dönemde 32 adet usul görüşmesi yapılmıştır. Bu usul görüşmesi istemlerinden 31'i muhalefet partilerinden, 1'i iktidar partisinden gelmiştir. İstemlerin 25'i siyasi parti grup başkanvekillerinden, 7'si grup başkanvekili olmayan milletvekillerinden (ancak bunlardan 1'i hariç diğer milletvekilleri partilerinde genel başkan yardımcılığı veya genel sekreterlik yapmaktadırlar) gelmiştir.

---

değil, 72'nci maddeye göre açtığı uygulamalar da mevcuttur. Bu tür uygulamalar için bkz. MMTD, 18.12.1974, D. 4 (D. 15), YY.2, C. 7, B. 19, s. 349 vd.; MMTD, 7.1.1975, D. 15, YY. 2, C. 7, B. 22, s. 444-459.

²³ TBMMTD, 11.2.1988, D. 18, YY.1, C. 2, B. 21, s. 356.

²⁴ Benzer görüş için bkz. İrfan NEZİROĞLU, "Türkiye Büyük Millet Meclisinde Teamüllerin Oluşmasında Usul Görüşmelerinin Rolü", Ergun Özbudun'a Armağan, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2008, C. 2, s. 462.

23'üncü dönemde 49 adet usul görüşmesi yapılmıştır. Bu usul görüşmesi istemlerinden 48'i muhalefet partilerinden, 1'i iktidar partisinden gelmiştir. İstemlerin 33'ü siyasi parti grup başkanvekillerinden, 16'sı grup başkanvekili olmayan milletvekillerinden (bu istemler 5 milletvekili tarafından yapılmış, ilgili istem zamanında bunlardan 2'si partilerinde genel başkan yardımcılığı veya genel sekreterlik yapmaktadırlar) gelmiştir.

2.2.2. Şekil

Usul görüşmesi açılması için yapılan başvurularda herhangi bir şekil belirlenmiş değildir. İktüzüğün yürürlüğe girdiği ilk yıllarda şifahi olarak başvurular yapıldığı gibi önerge verilmesi suretiyle de bu taleplerin dile getirildiği görülmektedir.²⁵

Günümüzdeki uygulamalarda ise önerge verilmesi usulü, hemen hemen ortadan kalkmıştır. Başkanın uygulamasında usul yönünden aykırılık gören milletvekili, yerinden söz alarak, yapmış olduğu uygulamanın usule aykırı olduğunu Başkana ifade etmekte ve bu yolla usul görüşmesi açılması talebini ortaya koyabilmektedir.

2.2.3. Süre

İçtüzük usul görüşmesinin açılma zamanına ilişkin bir düzenleme getirmemiştir. Bize göre başkanın görüşülecek işe ilişkin uygulamaya yönelik iradesi ortaya çıktığı andan itibaren usul görüşmesi isteminin yapılması gerekmektedir. Nitekim uygulamaya başlandıktan veya uygulama tamamlandıktan sonra gelen usule ilişkin itirazlar, bazı durumlarda, süre bakımından geç yapılmış birer itiraz olarak bir anlam ifade etmeyecektir.

Örneğin, TBMM'nin ilk toplantısı ve ant içmeye ilişkin düzenlemeler İçtüzüğün 3'üncü maddesinde yer almaktadır. Buna göre genel seçim kesin sonuçlarının ilanından sonra TBMM'nin toplandığı ilk birleşimde önce milletvekillerinin ant içme töreni yapılır. Bu törende bulunamayan milletvekilleri ise katıldıkları ilk birleşimin başında ant içer. Anayasa'nın 104'üncü maddesinde

---

²⁵ MMTD, 16.01.1974, D. 4 (D. 15), T. 1 (YY. 1), C. 1, B. 30, s. 177; MMTD, 05.02.1974, D. 4 (D. 15), T. 1 (YY. 1), C. 1, B. 37, s. 537.

ise gerekli gördüğü takdirde Cumhurbaşkanının yasama yılının ilk günü TBMM’de açılış konuşması yapması konusu düzenlenmiştir. Bu iki durum çakıştığında hangisine öncelik verileceği sorunu doğmaktadır.

Örneğin, 24’üncü Yasama Dönemi ikinci yasama yılının ilk birleşiminde, genel seçimler sonucunda toplanan parlamentoda henüz yemin etmemiş olan milletvekilleri bulunmaktaydı. Birleşimin başında, önce Cumhurbaşkanı konuşma yapmış, ardından yemin törenine geçilmiştir. Cumhurbaşkanının konuşmasını müteakiben, Tunceli Milletvekili Kamer Genç, yapılan işleme ilişkin usule ilişkin itirazda bulunmuş ve öncelikle ilgili milletvekillerine yemin ettirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Burada her ne kadar oturumu yöneten başkan tarafından ilgili açıklama yapılmış ve başvuru süresine ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılmamış olsa da bu örnek geç kalmış bir talebe işaret etmektedir. Nitekim usul görüşmesi açılrsa ve bir karar alınsa bile işlem tamamlandığından geri alınması ve yeniden işlem yapılması söz konusu olamayacaktır.²⁶

2.2.4. Söz Sırası

İçtüzük, usul görüşmesi için başvuru yapanlar arasında söz sırasını düzenlememiştir. Usul görüşmesinin yapısı gereği, –Başkanın usule aykırı tutumu konu edinildiği için yapılan/yapılacak uygulamanın aleyhinde olan görüşe öncelikle söz hakkı verilmesi uygun olacaktır. Tutumun yanlışlığı ortaya konulmadan savunma yapılması işin mahiyetine ters olacaktır. Bu nedenle öncelikle aleyhte görüş sahipleri tarafından tutumun usule aykırı olduğu ortaya konulacak, ardından başkanlık veya lehte söz alan milletvekilleri tutumun usule uygunluğu yönünde görüşlerini ifade edeceklerdir.²⁷ Bu görüşün aksi düşü-

²⁶ TBMMTD, 01.10.2011, D. 24, YY. 2, C. 2, B. 1, s. 46.

TBMMTD, 14.1.1988, D. 18, YY. 2, C.1, B. 9, s. 424-435; TBMMTD, 22.1.1985, D. 17, YY. 2, C. 12, B. 56, s. 315-367; TBMMTD, 30.10.1985, D. 17, YY. 3, C. 20, B. 22, s. 12-14.

²⁷ Oturumu yöneten başkanın önce lehte söz isteyen milletvekiline söz vermesi ve ilgili milletvekilinin söz önceliğinin kendisinde olduğu ısrarı üzerine, Şırmak Milletvekili Hasip Kaplan “Arkadaşım ..., öğrenemedin mi? Önce aleyhte konuşacağız, sonra çıkacaksın lehte konuşacaksın.” ifadesiyle usul görüşmesi açıldığında önce aleyhte

nüldüğünde tutumun yanlışlığı ortaya konulmadan, içtüzükteki doğru usulü tatbik ettiğini düşünen başkandan keyfi olarak açıklama istenmesinin yolu açılmış olacaktır. Bu da ek söz istemlerine sebep olarak, usul ekonomisine uygun olmayan bir durum ortaya çıkaracak ve böyle bir durumla karşılaşan parlamentonun çalışmaları sekteye uğrayabilecektir.

Bu bağlamda ilk söz hakkının görüşme açılmasını isteyen tarafa verilmesinin ardından diğer söz taleplerinin çapraz olarak verilmesinin –yani bir aleyhte, bir lehte şeklinde– uygun olacağı düşünülmektedir. Ancak bu durum söz taleplerinin her birinin aynı anda gelmesi veya aleyhte yapılan ilk konuşma bitmeden sıralamanın yapılabilmesi durumunda işlerlik kazanabilecektir. Aksi takdirde Başkanın yapabileceği uygulama, söz taleplerini gelişine göre işleme koymak olacaktır. Uygulamada bazen Başkanın tutumunun lehinde konuşacak olanlar, aleyhte yapılan konuşmaların bitmesini bekleyerek, aleyhte ikinci kişi konuşmaya başladığında söz taleplerini Başkanlığa bildirmektedirler.²⁸

---

ki konuşmacıya söz hakkı verileceğini ifade etmiştir.

Bu görüşmede aynı zamanda usul görüşmesini ilk olarak talep eden milletvekiline değil, sadece grup başkanvekillerine söz verilmiştir. Konuya ilişkin Tunceli Milletvekili Kamer Genç'in Başkanına, aleyhte ilk sözü kendisinin istediğinden bahisle kendisine söz hakkı verilmemesine yönelik itirazı üzerine Kayseri Milletvekili Mustafa Elitaş "*Sayın Başkan, bu işlerde ve İktüzük'te, grup başkanvekillerine öncelik hakkı verilmesi gerekir efendim.*" şeklinde yapılan uygulamayı savunmuş, Başkan da tutanaklarda birçok uygulama olduğundan bahisle uygulamasının doğru olduğunu beyan etmiştir. Bkz. TBMMTD, 11.10.2011, D. 24, YY. 2, C. 2, B. 5, s. 277-282.

²⁸ Bu konuya 26.5.2007 tarihli birleşimde yapılan usul görüşmesi örnek olarak verilebilir. Danışma Kurulu toplanamadığı için Cumhurbaşkanı tarafından bir daha görüşülmek üzere geri gönderilen Kanunun, Başkanlıkça havale edildiği komisyonlarda 48 saatlik süre dolmadan görüşülmesine dair siyasi parti grubu önerisi Genel Kurula sunulmuştur. Önerinin henüz Genel Kurul gündemine girmemiş bir konuya ilişkin olduğundan bahisle içtüzüğe aykırı bir uygulama yapıldığı itirazları üzerine Başkan tarafından usul görüşmesi açılmıştır. Aleyhte konuşan ilk kişinin ardından, aleyhte ikinci konuşmacıya söz veren başkana aleyhte yapılan konuşmanın ardından lehte konuşmak isteyen söz verilmesi gerektiği ve bundan sonra ikinci konuşmacılara söz verilmesi gerektiği itirazı yapılmıştır. Bunun üzerine Başkan lehte bir talep olmadığı için aleyhte ikinci kişiye söz verdiğini ifade etmiştir. Aleyhte konuşan

3. Yöntem

Bu başlık altında öncelikle görüşme talebinin niteliği, aynı konu üzerinde daha önce yapılmış usul görüşmesi ve konuya ilişkin açık hüküm bulunmasının usul görüşmesine etkisi değerlendirilecek ve görüşme talebiyle başlayan süreçte başkanın yetkisi gibi bazı konular işlenecektir.

3.1. Görüşme Talebi

3.1.1. Talebin Niteliği

Usul görüşmesi Meclis çalışmalarındaki şekle ait hususlarda yanlış uygulamaların önüne geçilmesi veya yapılacak işlemde uygulanacak kuralın açık olmaması nedeniyle gelecek uygulamalara açıklık ve yeknesaklık kazandırılması için yapılmaktadır. Bu nedenle talebin usule ilişkin olması bir zorunluluktur.

Yapılacak uygulama ile ilgisi olmayan, görüşülecek konunun esasından bahsetme, konu ile ilgili parti görüşlerini anlatma, yapılacak iş bir oylama ise konuşan milletvekilinin görüşü doğrultusunda oy istemesi gibi hususlar usulle ilgili değildir. Bu ve benzeri durumlarda başkanın konuşmacıya müdahale ederek usul hakkında konuşması yönünde ikaz etmesi ve ikaza rağmen aynı doğrultuda konuşmasını devam ettirmek isteyen milletvekilinin sözünü kesmesi gerekir.²⁹

---

ikinci kişinin ardından lehte söz talebi gelmiş ve aleyhte yapılan iki konuşmadan sonra lehte konuşma yapılmıştır (TBMMTD, 26.5.2007, D. 22, YY. 5, C. 159, B. 113, s. 157-161).

²⁹ MMTD, 15.9.1976, D. 15, C. 20, B. 133, s. 648-649; MMTD, 3.2.1977, D. 15, C. 23, B. 41, s. 448-456; TBMMTD, 31.7.1996, D. 20, C. 9, B. 85, s. 271-281.

3.1.2. Aynı Konu Üzerinde Daha Önce Yapılmış Görüşmeler

Usul görüşmesi istemi halinde, öncelikle konuya ilişkin anayasa veya içtüzükte açık bir hükmün olup olmadığı araştırılmalıdır. Konu bakımından var olan hüküm/hükümler yeterli değilse, daha önce yapılmış bir usul görüşmesi veya uygulamanın olup olmadığı, yapılmış bir usul görüşmesi varsa bu görüşmede konunun açıklığa kavuşup kavuşmadığı ve nihayet daha önce yapılmış usul görüşmesi neticesinde oylama yapılarak bir karar alınıp alınmadığı bilgisinin mevcut olması gereklidir. Bu bilgilerin tasnifli bir şekilde bulunmaması halinde GK'de sürekli olarak usule ilişkin tartışmalar yaşanacak, görüşmeler neticesinde kararlar alınacak, fakat yapılan görüşmelere ilişkin kurumsal hafıza oluşturulamadığı için bu görüşmelerle parlamento çalışmalarında sağlanması hedeflenen tutarlılık ve yeknesaklık sağlanamayacaktır.

Anayasa veya içtüzükte bir hüküm bulunmakta ise Başkan bu hükmü uygulamakla yükümlüdür. Anayasa veya içtüzükte uygulanacak bir hüküm mevcut olmakla birlikte kuralın uygulanma usulüne dair Başkanlık Divanında veya GK'de tereddüt bulunmakta ise Başkanın usul görüşmesi açması yönünde olacaktır.³⁰

Konuya ilişkin daha önce yapılmış bir usul görüşmesi varsa, bu görüşme sonunda yapılan işlemin mevcut durum için uygulanıp uygulanmayacağı hususu öncelikle değerlendirilecektir. Böyle bir durumda izlenecek iki yol bulunmaktadır.

Birinci yol; yapılan değerlendirme neticesinde daha önce yapılan uygulamanın veya görüşme neticesinde alınan kararın mevcut durum için de geçerli olup olmadığı belirlenir. Önceki uygulamanın mevcut durum için de geçerli olduğu tespit edilirse, bu durum ifade edilerek, belirlenmiş usul aynen uygulanabilecektir.

İkinci yol; daha önce yapılan uygulamanın mevcut duruma çözüm getirmemesi ve bu yönde genel bir kanaatin mevcut olması durumunda usul gö-

---

³⁰ 1996 yılında yapılan İktüzük değişikliğinden sonra sözlü soruların görüşülmesine ilişkin usulde tereddüde düşen Başkan, önce konuya dair bir açıklama yapmış sonra peyderpey belirlenecek usule ilişkin milletvekillerinin görüşüne başvurmuştur (TBMMD, 4.6.1996, D. 20, C. 6, B. 57, s. 240-262).

rüşmesi açılması yerinde olur. Bu durumda hem çalışmalarda uzlaşma hem de GK'nin çalışma yöntemini kendisinin belirleyeceğini ifade eden yöntemsel bağımsızlık ilkesi sağlanmış olacaktır.

3.1.3. Konuya İlişkin Açık Hüküm Bulunmasının Usul Görüşmesi Talebine Etkisi

Usul görüşmeleri anayasa veya içtüzükte var olan kuralların görüşülecek konular bakımından yorumlanmaya muhtaç olması halinde yapılır. Bu yöntemin uygulanabilmesi için öncelikle bir kuralın varlığı zorunlu şarttır. Eğer anayasa veya içtüzükte kural bulunmamakta ise yapılacak işlem, yeni bir içtüzük yapmak ya da mevcut içtüzüğü değiştirmek olmalıdır.

Usul görüşmesinin yapılabilmesi için mevcut bir kuralın olması ve bu kuralın ilgili konu bakımından yeter derecede açık olmaması gerekli ve yeterlidir. Bu kuralın ayrıntılı veya genel olarak düzenlenmiş olması, görüşülecek konu bakımından önem arz eder. Şöyle ki ayrıntılı olarak düzenlendiği varsayılan bir hüküm de ortaya çıkan sorun karşısında yorumlanmaya muhtaç olabilir. 29/12/1976 tarihinde 10/79 esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Başkanlığı'nın, Komisyon adına bilgi toplamak için bir grup üyenin yurt dışına çıkmasına izin verilmesine dair tezkeresinin görüşmeleri sırasında, söz konusu iznin belli şartlara bağlı olarak verilmesini içeren bir önerge verilmiştir. Meclis araştırması, anayasa ve içtüzükte düzenlenmiş, kurulacak Meclis araştırması komisyonunun çalışmasına ilişkin genel ve özel hükümler ihdas edilmişti. Fakat belirtilen tarihte söz konusu duruma ilişkin Anayasa ve İchtüzükte herhangi bir düzenleme yer almamaktaydı. Teamül gereği şarta bağlı bir önergenin işleme konulmayacağı şeklinde özetlenebilecek olan Başkanlık tutumuna dair itirazlar üzerine usul görüşmesi açılmıştır. Görüşme sonunda yapılan oylama neticesinde Başkanlığın tutumu kabul edilmiştir.³¹

Aynı şekilde konu ile ilgili düzenleme mevcut olmakla birlikte, yapılacak uygulama bakımından açıklık taşııyorsa, daha önce konu ile ilgili bir uygulama yapılmamış veya yapılmasına rağmen karar alınmamışsa ve mevcut bir teamülün varlığından da söz edilemiyorsa usul görüşmesi açılması gereklidir.

---

³¹ MMTD, 29.12.1976, D. 15, C. 22, B. 25, s. 401-408.

Bu gibi durumlarda birleşimi yöneten Başkanın kendiliğinden ya da milletvekillerinden gelen istem doğrultusunda usul görüşmesini açması en uygun yol olacaktır.

Görüşülecek konu bakımından içtüzükte açık bir hüküm varsa ve uygulanacak usul bakımından yorum yapılmasına gerek bulunmuyorsa usul görüşmesinin açılmaması gerekir. Eğer açık hükme rağmen usul görüşmesi açılırsa bu durum İttüzüğe aykırılık teşkil eder.³² Ancak oturumu yöneten Başkan, bazı durumlarda GK'deki gergin atmosferi yumuşatmak için içtüzükte eki açık hükme rağmen usul görüşmesi açabilmektedir.³³ Böyle bir durumda usul görüşmesi açılmış ve karar alınmışsa, bu karar bir parlamento kararıdır. Alınan karar, uygulanması gereken hükme aykırılık doğurmaktaysa bu parlamento kararı içtüzüğe aykırı bir karar olacaktır. Bu kararın, Anayasa Mahkemesi'nin içtihatları doğrultusunda maddi anlamda içtüzük değişikliği sayılarak ve “*eylemli içtüzük değişikliği*” olarak değerlendirilerek Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmesi söz konusu olabilecektir.

3.2. Başkanın Yetkisi

İttüzüğün 63'üncü maddesine göre, usul görüşmesi açma yetkisi Başkana aittir. Aşağıda Başkanın bu yetkisine dair bazı hususlar ele alınacaktır.

---

³² Örneğin İttüzüğün 87'nci (ilgili tarihte 88'inci) maddesinde değişiklik önergelerinin “işaretle oylanacağı” hüküm altına alınmış olmasına rağmen bir önergenin işaretle oylaması sırasında, 15 milletvekili 143'üncü (ilgili tarihte 119'uncu) maddeye göre açık oylama istemiş, oturumu yöneten Başkan da tereddüte düştüğünden bahisle İttüzükteki açık hükme rağmen usul görüşmesi açmıştır. Bkz. MMTD, 18.5.1976, D. 15, C. 19, B. 102, s. 541-546.

³³ Konuya ilişkin olarak 1961 Anayasasının 126'ncı maddesinde yer alan bütçe ile ilgili olmayan hiçbir hükmün bütçe kanununa konulamayacağına ilişkin açık hükme rağmen, Genel Kurul'un baskısı nedeniyle Başkan, “... Genel Kurulun yarısı usulü çiğnediğim iddiasıyla benden usul hakkında söz istiyor. Ne yapabilirim başka...” şeklinde açıklamada bulunarak, baskı nedeniyle usul görüşmesini açıyor (MMTD, 26.2.1977, D. 15, C. 25, B. 56, s. 512). Ayrıca Genel Kurul'daki tansiyonun yükselmemesini temin için usul görüşmesi açtığına dair Başkanın açıklaması için bkz. TBMMTD, 10.1.2002, D. 21, C. 83, B. 50, s. 32.

3.2.1. Başkanın Usul Görüşmesi Talebi ile Bağlı Olup Olmadığı Konusu

GK'yi yöneten başkanın, usul görüşmesi açıp açmamakta takdir yetkisinin bulunmadığı, üyelerin bu yöndeki istemlerini olumlu karşılamakla yükümlü olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Bununla birlikte Başkanın, usul görüşmesi açılmasına yönelik istemleri, içtüzükte belirtilen koşulları taşıyıp taşımadığı noktasından değerlendirebileceği de öne sürülmektedir.³⁴

Yukarıda ifade edilen hususların doğruluğu bakımından 63'üncü maddenin tetkik edilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle maddenin ikinci fıkrasında yer alan “*Bu yolda istemde bulunulursa... en çok ikişer kişiye söz verilir.*” hükmünün emredici nitelikte olup olmadığı incelenmelidir. İfadenin, kişi ve talep olarak iki konuyu birden hükme bağladığı göz önünde bulundurularak ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulması gerekir.

İlk olarak; hiç şüphesiz “*en çok ikişer kişi*” ifadesi görüşme sırasında söz verilecek kişiler bakımından azami bir sınırlama getirmekte olup emredici mahiyettedir. Belirtilen sayıda milletvekilinin görüşlerini ortaya koymasının ardından Başkanlığın ve GK'nin bir kanaate varmış olacağı varsayılmaktadır. Sınırlama aynı zamanda konunun dışına çıkılmasının engellenmesine yönelik bir tedbir mahiyetindedir. Son dönemlerde yapılan usul görüşmeleri incelendiğinde usul görüşmesinin açılmasından hemen öncesinde görüşlerin belli olduğu görülmektedir. Lehte veya aleyhte söz alan ilk konuşmacılar genel hatlarıyla çerçeveyi belirlemekte ve yapılan işlemin usul yönünden haklı ve haksız yönlerini hukuki zeminde ortaya koymaya çalışmaktadırlar. İkinci sözleri alan milletvekilleri ise çoğunlukla aynı görüşü farklı cümlelerle desteklemekle yetinmektedirler. Bunun dışında söz alan milletvekillerinin usul görüşmesi için söz almalarına rağmen görüşülecek konunun esasına girerek görüşlerini dile getirdikleri ve usulden saptıkları görülmektedir. Bu nedenle içtüzük koyucunun bu hususları dikkate alarak azami konuşmacı sınırı getirmesi doğaldır.

İkinci olarak; fıkranın sonunda yer alan “*verilir*” ifadesinin oturumu yö-

---

³⁴ Şeref İBA, Türkiye'de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 134.

neten başkanın taleple bağlı olup olmaması yönünden değerlendirilmesi gerekir. Usul görüşmesi açılmasına yönelik bir talep geldiğinde başkan, ilgili milletvekiline hangi hususa ilişkin talepte bulunduğunu izah etmesi için söz vermelidir. Yapılan izahatın ardından başkan, anayasa, içtüzük ve mevcut uygulamalar bakımından konuya ilişkin değerlendirme yapmalıdır. Akabinde usul görüşmesi açıp açmama yönünde takdir hakkını kullanacaktır. Eğer başkana takdir hakkı tanınmaz ve yukarıda bahsedilen ifade emredici olarak uygulanırsa parlamento çalışmaları sekteye uğrayabilecektir.

Bununla birlikte takdir hakkı keyfi değil, gerekçeli olarak kullanılabilir bir haktır. Bu hak usul görüşmesi talebini hemen yerine getirme zorunluluğunu ortadan kaldırdığı gibi ilgili talebi görmezden gelme veya doğrudan reddetme yetkisini de vermemektedir. Eğer şartları oluşmuşsa başkan, usul görüşmesi açmak zorundadır. Her halükarda başkan usul görüşmesini açıp açmama yönündeki iradesini gerekçeli olarak GK'ye duyurmalı ve işleme bundan sonra devam etmelidir. Açıklanan nedenlerle ilgili ifadenin “mutlak” değil, şartların oluşması durumunda “emredici” olarak kabul edilmesi gerekir.

3.2.2. Başkanın Gözeteceği Hususlar

Usul görüşmesi açılması için yapılan talepte şekil şartlarının yerine getirilmesi görüşmenin açılması için yeterli değildir. Konuya ilişkin açık bir hüküm bulunması veya daha önce alınmış kararların mevcudiyeti usul görüşmesi açılmasının önündeki engellerdir. Nitekim konu açık olarak içtüzükte düzenlenmiş ve uygulama bakımından da yeterli ise usul görüşmesinin açılması sadece zaman kaybına neden olacaktır.

Benzer şekilde daha önce aynı konu üzerinde yapılan usul görüşmesi neticesinde oylama yapılarak veya yapılmayarak bir karara varılması ya da bir teamülün mevcudiyeti de görüşme açılmasına engeldir. Ancak mevcut uygulama bakımından usul görüşmesinin aynı konu üzerinde yeniden açılması gerektiği yönünde güçlü bir iddia olursa görüşme açılabilir.

Bu nedenlerle Başkanlığa yapılan usul görüşmesi açılmasına yönelik istemlerde, başkanın, şekil şartlarının yanı sıra mevcut kuralları, önceki uygulamaları ve alınan kararları tetkik ederek görüşme açılıp açılmamasına karar vermesi gerekecektir.

Başkanın bunu yapabilmesi, kürsüde görev alan yasama bürokratlarından

yardım istemesi ve doğal olarak görevli bürokratın/bürokratların konu hakkında donanımlı olması ile mümkündür. Böyle bir uygulama yapılabilmesi için görevlilerde, daha önce yapılmış usul görüşmelerinin konu ve maddelere göre sıralanmış/düzenlenmiş bir dökümünün bulunması uygun olacaktır.³⁵ Aksi takdirde parlamento uygulamaları bakımından usule ilişkin her türlü işleme rastlanması mümkündür.

Eğer uygulamaya yeknesaklık kazandırılmak isteniyorsa, görüşülen konu bakımından daha önce yapılmış olan son uygulama, aksine bir karar alınmadığı müddetçe parlamentonun yapması gereken uygulamadır. Kendisine verilen bilgiler doğrultusunda da başkan, usul görüşmesinin açılıp açılmayacağını takdir edecektir.

3.2.3. Yapılan Önceki Görüşmelerde Karar Alınıp Alınmadığı Konusu

Daha önce yapılan usul görüşmesi neticesinde uygulanacak yöntem bakımından karar alınmış olması durumunda başkan kural olarak usul görüşmesi yapılması yönündeki istemi reddetmelidir. Nitekim usul görüşmesi parlamento uygulamalarına yeknesaklık kazandırılması için yapılmaktadır. Görüşme sonunda GK'de oylama yapılarak alınan karar neticesi yapılacak işlemin süreklilik arz etmesi istenmektedir. Bu nedenle başkan daha önce yapılmış bir görüşme neticesinde karar alınmışsa, aynı konu için yeniden yapılan istemi, GK çalışmalarının gereksiz yere aksamaması için reddetmelidir. Ancak daha önce alınmış olan kararın doğruluğu hakkında başkan veya milletvekillerinde şüpheler varsa, bu şüphelerin giderilmesi için yine de usul görüşmesi açılmasına bir engel bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu şüphenin sadece var olması yeterli olmayıp, makul bir şekilde gerekçelendirilebilmesi de gerekmektedir.

Bazı durumlarda benzer konuda usul görüşmesinin açılmış olması ilgili uygulamanın tümü için açıklık sağlayıcı nitelikte olmayabilir. Daha önce bir usul görüşmesi yapılmış ve karar alınmış olmakla birlikte mevcut kuralın uygulan-

---

³⁵ Usul görüşmelerinin konu ve madde bazlı tasnifi için bkz. Engin KAYA, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Çalışmaları Kapsamında Usul Görüşmeleri, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği, Ankara, 2007, s. 155-181.

ması bakımından ortaya çıkan yeni bir durum, aynı konu bakımından yeni bir usul görüşmesi açılması için yeterlidir. Bu durumda aynı konuda, fakat başka bir hususa ilişkin usul görüşmesi açılması söz konusudur ki bu da usul görüşmesinin yapılması mantığına tamamen uygundur.

Nitekim usul görüşmesi, Meclis çalışmalarının daha açık ve anlaşılır olması için yapılmakta ve bu yorumlama yetkisi sayesinde durağanlığın önüne geçilmektedir.

3.3. Oylama

Usul görüşmesi birden çok işlemde oluşan bir bütündür. Görüşülen konu hakkında usul görüşmesi açılması için yapılan istem, Başkanın bu istemin yerindeliğini takdir etmesi, yapılan görüşmede tarafların görüşlerini dile getirmesi ve netice olarak Başkanın ilgili görüşü oya sunup sunmaması bu bütün içerisinde değerlendirilmelidir.

İçtüzüğün 63'üncü maddesinin sonunda "*oya başvurmak gerekirse*" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ve mevcut tatbikata göre oylama yapılması oturumu yöneten başkanın ihtiyarındadır. Başkanlar bazen uzlaşımın sağlanması neticesinde bu durumun tescillenmesi ve gelecek uygulamalara kaynaklık etmesi için oylama yapmakta, bazı durumlarda kendi uygulamasının aksi yönünde karar alınmaması için oylamaya başvurmamaktadır. Uygulamada oylamanın hangi durumlarda yapılacağı yönünde bir tespit bulunmak mümkün değildir. Oylama yapılması tamamen mevcut duruma ve GK atmosferine göre şekillenmektedir.

Usul görüşmeleri sonunda oylama yapılıp yapılmaması bu görüşmeler neticesinde yapılan uygulamaların hukuki durumu/rejimi üzerinde etkili olmaktadır. Dar anlamda parlamento kararları GK'de oylanarak kabul edilen kararlardır. Ancak parlamento, kararlarının tamamını oylama yapmak suretiyle almamaktadır. Bunun en yaygın ve açık uygulamasını usul görüşmeleri oluşturmaktadır.

Aşağıda usul görüşmesi neticesinde oylama yapılması veya yapılmaması hallerinde parlamentonun ortaya çıkan uygulamasının hukuki durumu üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Oylama Yapılması

Usul görüşmesi sonucunda 63'üncü madde gereği oylama yapılıp yapılmaması başkanın takdirindedir. Başkanın, takdir hakkını oylama yapılması yönünde kullanması durumunda, yapılacak oylamada GK tarafından kabul ya da ret yönünde bir karar çıkar. Her iki durumda da parlamento görüşülen iş bakımından usulü belirlemiş olacaktır. Oylama sonunda ortaya çıkan usul işlemi bir parlamento kararıdır. Parlamento ilgili iş ve gelecekte aynı konuya ilişkin yapacağı uygulama bakımından usulünü belirlemiş olmaktadır. Oylama neticesinde ortaya çıkan parlamento kararı, parlamentonun diğer kararlarının tabi olduğu hukuki rejime tabi olacaktır.

3.3.2. Oylama Yapılmaması

Usul görüşmesi açılmasının akabinde yapılan görüşmenin ardından bazı durumlarda Başkan oylama yapmamakta yapılan itirazlara rağmen tutumunu sürdürmektedir. Başkanın oylama yapmaması durumunda yapılan uygulamanın bir parlamento kararı olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuya, usul görüşmesi sonunda oylama yapıldığı zaman Başkanlık tarafından belirlenen usule ilişkin karar alan parlamentonun iradesi, oylama yapılmadığı zaman devre dışı mı bırakılıyor şeklinde yaklaşmak daha doğru olacaktır. Bu açıdan bakıldığında usul görüşmesi sonunda oylama yapılsa da yapılmasa da GK'de ilgili konuya ilişkin bir usul belirlenmiş olmaktadır.

Genel kural olarak söylenemese de başkanın belirlediği usul GK tarafından benimsenmediği takdirde ilgili konunun görüşmelerinin sonunda, örneğin konu onaya sunulan bir yasama tasarrufu ise işlemin reddedilmesi veya değiştirilmesi mümkündür.

Ancak usul görüşmeleri incelendiğinde Başkanlığın tutumu yönünde yapılan işlemin genelde kabul edildiği görülmektedir. Bu durum GK tarafından karar alınmasının oylama yapılmak suretiyle açık bir şekilde olabileceği gibi oylama yapılmadan zımni bir şekilde de olabileceğini göstermektedir. Bu çerçevede usul görüşmesi neticesinde ortaya bir parlamento kararının çıkması için oylama yapılmasının zorunlu bir şart olmadığı görülmektedir.

Zira bir kararın varlığından söz edebilmek için oylama yapılmasını zorun-

lu olarak öngöreceğ olursak, Başkanın oylama yapmadan belirlemiş olduğu usulü uygulaması ve buna bağlı işlemin kabul edilmesi hukuki bir temele oturtulamayacaktır.³⁶

Sonuç

Parlamento çalışmalarının belirli usul kurallarına göre yürütülmesi bir zorunluluktur. İktüzük, parlamentonun çalışma usullerini belirlemekle birlikte, yapılan uygulamaların tümüne dair hükümler içeren kazuistik bir metin değildir. Bu açıdan, ortaya çıkan sorunlara çözüm sağlamak için ek usullere yer verilmesi gerekmektedir. TBMM için bu uygulama usul görüşmeleriyle sağlanmaktadır.

Öncelikle usul görüşmesi taleplerinin kapsamı ve niteliği önemlidir. Usul görüşmesi talepleri, içtüzükte var olduğu iddia edilen boşluğa yönelik olmalıdır. İktüzük hükmünün açık olmasına rağmen görüşme talebinde bulunulması durumunda bu talep reddedilmelidir. Sırf baskılar nedeniyle usul dışındaki görüşleri dile getirmek için yapılan söz talepleri yerine getirilmemelidir.

Başkanın tutumu, tartışma konusu olduğunda, görüşme talebinde bulunan kişiye yerinden söz verilerek, Başkanın tutumunun hangi yönlerden usule aykırı olduğunu ifade etmesine izin verilmelidir.

Usul görüşmesi açılacak konular bakımından İktüzük herhangi bir sınırlama getirmemiştir. Bu nedenle görüşülmekte olan konuya ilişkin uygulanacak hüküm bakımından boşluk bulunmaktaysa ve daha önce alınmış bir karar/mevcut uygulama da yoksa istem halinde veya doğrudan usul görüşmesi açılması uygun olacaktır.

Usul görüşmesi açılması yönündeki talepler, oturumu yöneten başkana yöneltilmektedir. Başkanın bu açıdan yetkisini yerinde kullanabilmesi önemlidir. Başkan, GK görüşmelerinin etkin ve verimli yürütülmesi amacı çerçevesinde gelen talepleri değerlendirecektir.

Oturumu yöneten başkan, usul görüşmesi açılmasına yönelik istemlerin yerine getirilmesi için gerekli şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini gözetir. Başkanın istemlerin yerine getirilmesi hususunda özenli davranmaması,

---

³⁶ KAYA, a.g.e., s. 54.

GK'de kendisine yapılacak baskıları artıracak ve daha önce meydana gelmiş yanlış örneklerin emsal teşkil etmesine neden olacaktır.

Usul görüşmesinde yöntem konusuna gelince usul görüşmesinin açılması- nın ardından lehte ve aleyhte iki kişiye söz verilmektedir. Yerleşik uygulamaya göre başkan, söz sırasını, söz taleplerinin Başkanlığa geliş zamanına göre önceliği aleyhtekine vermek üzere çapraz şekilde –bir lehte bir aleyhte– tayin etmektedir. Ancak bu durum söz taleplerinin her birinin aynı anda gelmesi veya aleyhte yapılan ilk konuşma bitmeden sıralamanın yapılabilmesi durumunda işlerlik kazanmaktadır.

Uygulamada lehte ve aleyhte ikişer kişiye söz verilmesi eleştirilmektedir. Görüşmelerin incelenmesinden bu eleştirilerin haklı olduğu görülmektedir. Çünkü aynı yöndeki ilk konuşmacının ardından onunla aynı yönde konuşma yapan ikinci kişi, farklı ifadelerle aynı öneriyi sunmakta ve konuya herhangi bir açılım getirmemektedir. Bu bakımdan, usul görüşmesinde konunun gereksiz yere uzatılmaması için lehte ve aleyhte sadece birer kişiye söz verilmesi uygun olacaktır.

Diğer yandan görüşmeler sonrasında başkanın gerekli gördüğü durumlarda tutumunun yerindeliğine dair oylama yapılmaktadır. Bu durum usul görüşmeleri neticesinde GK'de yapılan uygulamanın bir parlamento kararı olup olmadığı noktasında sorun oluşturmaktadır. Yapılacak bir içtüzük değişikliği ile her usul görüşmesinin sonunda oylama yapılması zorunluluğu getirilerek görüşmelerin parlamento kararı olup/olmaması yönündeki hukuki nitelik tartışmalarının çözüme kavuşturulması sağlanmış olacaktır. Bu düzenleme aynı zamanda bu kurumun keyfi kullanımının önüne geçecektir. Aksi takdirde içtüzükte açık hükümlerin bulunduğu durumlarda dahi başvuru usul görüşmesi uygulaması için belirli bir standart getirilmesi söz konusu olamayacaktır.

KAYNAKÇA

- İBA, Şeref, Türkiye’de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.
- KAYA, Engin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Çalışmaları Kapsamında Usul Görüşmeleri, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği, Ankara, 2007.
- NEZİROĞLU, İrfan, “Türkiye Büyük Millet Meclisinde Teamüllerin Oluşmasında Usul Görüşmelerinin Rolü”, Ergun Özbudun’a Armağan, C. II, s. 459-486, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2008.
- NEZİROĞLU, İrfan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda Usul Hakkında Görüşmeler, TBMM Basımevi, C. I-II-III, Ankara, 2011.
- MMTD, 16.01.1974, D. 4 (D. 15), T. 1 (YY. 1), C. 1, B. 30.
- MMTD, 05.02.1974, D. 4 (D. 15), T. 1 (YY. 1), C. 1, B. 37.
- MMTD, 18.12.1974, D. 4 (D. 15), YY.2, C. 7, B. 19.
- MMTD, 7.1.1975, D. 15, YY. 2, C. 7, B. 22.
- MMTD, 18.5.1976, D. 15, C. 19, B. 102.
- MMTD, 15.9.1976, D. 15, C. 20, B. 133.
- MMTD, 29.12.1976, D. 15, C. 22, B. 25.
- MMTD, 26.2.1977, D. 15, C. 25, B. 56.
- MMTD, 3.2.1977, D. 15, C. 23, B. 41.
- TBMMTD, 22.1.1985, D. 17, YY. 2, C. 12, B. 56.
- TBMMTD, 30.10.1985, D. 17, YY. 3, C. 20, B. 22.
- TBMMTD, 16.01.1986, D. 17, C. 24, YY. 3, B. 61.
- TBMMTD, 14.1.1988, D. 18, YY. 2, C.1, B. 9.
- TBMMTD, 11.2.1988, D. 18, YY.1, C. 2, B. 21.
- TBMMTD, 4.6.1996, D. 20, C. 6, B. 57.
- TBMMTD, 31.7.1996, D. 20, C. 9, B. 85.
- TBMMTD, 14.08.1997, D. 20, YY. 2, B. 135.
- TBMMTD, 25.11.1998, D. 20, C. 66, YY. 4, B. 24.
- TBMMTD, 10.1.2002, D. 21, C. 83, B. 50.
- TBMMTD, 27.04.2007, D. 22, C. 155, YY. 5, B. 96.

- TBMMTD, 26.5.2007, D. 22, YY. 5, C. 159, B. 113.
TBMMTD, 14.04.2010, D.23, C. 66, YY. 4, B. 86.
TBMMTD, 19.04.2010, D. 23, YY. 4, B. 88.
TBMMTD, 24.11.2010, D. 23, C. 82, YY.5, B. 20.
TBMMTD, 03.02.2011, D. 23, C. 91, YY. 5, B. 58.
TBMMTD, 08.02.2011, D. 23, C. 92, YY. 5, B. 61.
TBMMTD, 10.02.2011, D. 23, C. 92, YY. 5, B. 63.
TBMMTD, 17.02.2011, D. 23, C. 93, YY. 5, B. 68.
TBMMTD, 01.10.2011, D. 24, YY. 2, C. 2, B. 1.
TBMMTD, 11.10.2011, D. 24, YY. 2, B. 5.